

Alen Šabanović

ZENIČKA ČIMBURIJADA – IZMEĐU TURIZMA I TRADICIJE SPONTANOG OKUPLJANJA

Sažetak

Zenička Čimburijada predstavlja višedecenijsku društvenu praksu građana Zenice, koja svoja ishodišta pronalazi u praksama koje se vežu za početak proljeća, buđenje prirode, te općenite društvene prakse druženja u prirodnom ambijentu. Glavno obilježje Zeničke Čimburijade, na koji se element tradicionalnosti primarno oslanja jeste proljetni uranak, tokom kojeg se u rano proljetno jutro, za prvi obrok sprema "Čimbur" (jelo koje se pravi od jaja, žare ili mladog luka). Čimburijada predstavlja tradicionalno, spontano okupljanje zeničana primarno na obalama njenih rijeka, ali nerijetko, u zavisnosti od drugih faktora, i u drugim okolnostima i okruženjima. Razvoj grada Zenice tokom 20. stoljeća, te promjene u načinu života i rada njenih građana, rezultirale su i promjenom u pristupu prema proljetnom uranku u Zenici, koji od druge polovine 20. stoljeća počinje dobijati medijsku pažnju. Nakon ratnog perioda 90ih, on dobija i institucionalnu podršku te svojevrstan organizaiconi aspekt. Kroz analizu literature relevantne za kontekst grada Zenice 20. stoljeća, te na osnovu terenskih istraživanja o odvijanju i organizaciji Proljetnog uranka Zenička Čimburijada, ovaj rad nastojat će prikazati kontekst u kojem se proljetni uranak u Zenici i pristup prema njemu mijenjao tokom druge polovine 20. stoljeća, te ukazati na izazove sa kojima se isti suočava u 21. stoljeću.

Ključne riječi: Čimburijada; Zenica; nematerijalna kulturna baština; tradicija; turizam; uranak; Čimbur; industrija.

Uvod

Proljetni uranak odnosno Čimburijada predstavlja jednu od društvenih praksi grada Zenice koja se veže za obilježavanje prvog dana proljeća. Počeci tradicionalnog obilježavanja proljetnog uranka u Zenici vežu se za prve decenije 20. stoljeća kada u gradu dolazi do početka industrijskog razvoja pod upravom austrougarske, što će kasnije također rezultirati i značajnijim kulturnim i društvenim promjenama.

“Zenička Čimburijada – Između turizma i tradicije spontanog okupljanja” nastoji da ukaže na ekonomske, društvene i kulturne tokove koji su vodili stvaranju takvog konteksta, te razmotri faktore koji su utjecali i utiču na promjenu odnosa prema proljetnom uranku u Zenici, koji u novijem društvenom kontekstu nastoji da se “legitimise” kao nematerijalna kulturna baština turističkog potencijala.

Prvi tragovi i kontekst nastanka proljetnog uranka u Zenici

Krajem 19. te početkom 20. stoljeća, sa dolaskom Austrougarske uprave Zenica počinje da preusmjerava tokove svog privrednog razvoja sa poljoprivredne na industrijsku proizvodnju.¹ Ovaj proces nastaviti će se i tokom perioda vladavine Kraljevine Jugoslavije, kada u periodu između 30ih i 40ih godina dolazi do sekundarne faze industrijalizacije grada, te popratne stambene i infrastrukturne izgradnje.

Područje društvenog života u Zenici također nije ostalo imuno na sekundarne efekte privrednog razvoja. Prema pisanju historičara Saliha Jalimama, tokom 30ih godina 20. stoljeća u Zenici dolazi i do značajnijeg kulturno-društvenog razvoja gdje se stvara „domaća“ intelektualna klasa od kojih se mogu istaknuti Derviš Imamović, Jakov Ozmo, Abdulaziz Asko Borić te fra Ljubo Hrgić.² Tokom ovog perioda, u Zenici također dolazi i do pokretanja niza novina i časopisa te pokretanja brojnih kulturno-umjetničkih društava.

U dinamičnom kontekstu privrednog i društvenog razvoja Zenice, javljaju se prvi tragovi obilježavanja prvog dana proljeća u gradu. Prema pisanju zeničanina Mirsada Đulbića, prva fotografija proljetnog uranka u Zenici ovjekovječena je 1936. godine u Čurukovića Bašti.

¹ Hrelja, Kemal., Zenica i njena okolina - Istoriski prikaz, Sarajevo: Veselin Masleša, 1957, str. 89-90.

² Jalimam, Salih., Prošlost Zenice do 1941. godine - Glavni tokovi društvenog razvoja, Zenica: Muzej grada Zenice, Trekking Co Zenica, 1996, str. 118.

Druženje zeničkih privrednika uz čimbur u Čurukovića bašti 1936. godine³

U Čurukovića bašti, 21.3.1936.godine - s lijeva na desno: Karlo Werosta (tvorničar), Sulejman Arnaut (krojač), Alija Grahić (bilježnik) NN, Adolf Weiss (knjižar), Ahmet Panjević (trgovac), Ibrahim Nizamić (obučar), Fehim Aliefendić (kafedžija), Derviš Čuruković (vlasnik bašte).⁴

Bašta porodice Čuruković, koja se nalazila cca 200m metara uzvodno od ušća Babine rijeke u rijeku Bosnu, predstavlja prvu zabilježenu lokaciju ovog zeničkog običaja. U to vrijeme, „u Zenici se čimbur pripravljaao na terenu od desne obale ušća Babine rijeke u Bosnu pa uzvodno tokom Babine rijeke do ulaza u kamenolom. Ako je bila niska voda (plitka Bosna) prelazilo se na adu Jagnjišće, pa i tu spravljaao čimbur. Za lošega vremena se čimbur spravljaao u kućama, uz društvo. Obzirom da je češće loše vrijeme za prvi dan proljeća, to se prvi proljetni čimbur najčešće spravljaao po kućama sa komšijama.”⁵

Pomenuta fotografija, te pisanja autora Đulbića, predstavljaju za sada jedine dokaze o obilježavanju prvog dana proljeća u Zenici iz ovog perioda. Pretpostavlja se da tokom Drugog

³ Đulbić, Mirsad., Zenički leksikon, Zenica: Autor, 2020, str. 58.

⁴ Forum građana Zenice., Elaborat – Od proljetnog uranka do Čimbudijade – Tradicija koja traje, Zenica: 2023, str. 13.

⁵ Đulbić, Mirsad., Zenički leksikon, Zenica: Autor, 2020, str. 58.

svjetskog rata Zeničani nisu često praktikovali proljetni uranak iz očitih i opravdanih razloga, te se ne zna tačno kada su zeničani nastavili sa obilježavanjem prvog dana proljeća. Značajniji tragovi o ovoj zeničkoj društvenoj praksi, pojavljuju se sredinom druge polovine 20. stoljeća.

Zenički proljetni uranak tokom druge polovine 20. stoljeća

Razvoj Zenice za vrijeme perioda socijalističke Jugoslavije predstavlja jedan od ključnih koraka u učvršćivanju njenog identiteta kao industrijskog radničkog grada. Za vrijeme druge polovine 20. stoljeća razvoj zeničkih privrednih kapaciteta utjecao je na izgled, funkcije grada, te svakodnevni život njenih stanovnika, gdje je u kontekstu industrijskog razvoja, mješavina kasabe i industrijskog naselja izrasla u relevantnu urbanu cjelinu, iako teško zagađenu djelovanjem njenih industrija. Tadašnji urbanistički planovi nisu posvećivali puno pažnje aerozagađenju, te su se njegovim lošim efektima po zdravlje izložile desetine hiljada stanovnika koji su živjeli i u kasnije izgrađenim višespratnim stambenim objektima.⁶

Usprkos obimnom zagađenju grada, Zeničani u ovom periodu ostali su vjerni tradiciji obilježavanja prvog dana proljeća. Proljetni uranak sada se održava i u samom centru grada Zenice, u „zelenoj oazi“ grada (Kamberovića polje) koja sve više počinje da se okružuje urbanim kontekstom, stambenim naseljima sa pogledom na industrijske pogone i dimnjake od kojih je dobar dio i izgrađen u ovom periodu. Prema pisanju historičara Džananovića, „Intenzivan urbanistički razvoj grada, izazvan proširenjem industrijskih i rudarskih postrojenja, doveo je do trajnog zagađenja tla, vode i zraka u Zenici. Priča o razvoju Zenice u 20. stoljeću je zapravo izlaganje o sistematskom uništavanju okoliša, a korijen te devastacije se nalazio u intenzivnoj industrijalizaciji.“⁷

Prvi dan proljeća, slavljenje prirode, odvijalo se u gradu koji je već postao poznat po industrijskom zagađenju, te na obalama rijeke Bosne, zagađenim industrijskim i drugim otpadom. Jedan od prvih pisanih tragova ove društvene prakse bilježi se 70ih godina u zeničkom listu „Naša riječ“, kada zenički novinar Vlastimir Jović predstavlja priču o ovom zeničkom običaju.

⁶ Bjelovitić, Miloš., Zenica i njena okolina - Ekonomskogeografska studija, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1968, str. 174.

⁷ Džananović, Mirza., Kratki pregled povijesti okoliša Zenice: Od bostana i vina do smoga i dima, Zbornik radova Filozofskog fakulteta Univerziteta u Zenici, Zenica: FILOZOFSKI FAKULTET UNIVERZITETA U ZENICI, 2019, str. 189.

Šenluk pod uštapom

Grupa Zeničana ostala je vjerna divnoj tradiciji: radovanju prvom proljetnom jutru kraj rijeke Bosne. Još u četiri sata i 30 minuta buknila je vatra niže kuće Salih Burekovića. Zapucketalo je suvo granje ispod jelovog drveta iznad kojeg se šetkao mladi mjesec. Među onima koji su bili »glavni« na ovom uranku bio je Hašim Vojvodić. Poslije druge čašice zapjevao je onu staru proljetnu »himnu«. Pjesmu toliko puta opjevanu i oplakanu. »Proljeće se budi, cvijeće miriše — nema moje drage da me čeka više... Pjeva Hašim i budi usnule komšije. Jedan po jedan se izvlače ispod pokrivača i odmah poslije oblačenja lutaju na zakazano mjesto. Svako nešto nosi. Ako ništa ono šišu rakijske i koju glavicu mladog luka.

Glavna atrakcija ovog uranka je kajgana. Po stotinu jaja biva razbijeno i ispečeno u velikoj tepsiji. Kajgana sa mladim lukom je glavni specijalitet. Pored toga, sofra je prebogata. Nema, šta nema. Ko hoće da jede pitu ima je do grla. I bureka, i sirnice, i krompiruše i zeljanice. Logično, i maslenice tople ima. O piću i pečenom mesu da i ne govorimo. Bilo je čak i vina. Puna velika pletara. Ali, niko ga i ne liznu! Bosanci više mare za »sok« od šljive. Na stolu ima i pogače i kukuruze. Sve je to ispečeno ispod sača. I sira, onog mladog i onog suvog — taratana koji odlično paše uz puru prelivenu svježim maslom.

Stojimo kraj razbuktale vatre. Oko stola defiluju poznanici, prijatelji. Neke od njih uspio sam da ovjekovječim u svojoj bilježnici. To su:

— Hašim Vojvodić, Munib Ćurković, Sulejman Ćurković, Salih Bureković, Huso Bureković, Rasim Salčinović, Sirčo »Kana«, Halid Hećimović, Milenko Bajić, Fadil Šahmić, Muris... Milan Mitrašević, Safet Frndić, Boško Marković, Slobodan Vukčević, Slavko Bošković, Meho Ćurković, Branko Tucaković, Anto Čakić, inž. Slobodan Redžić, Munib Telaović...

Uz pjesmu našlo se je vremena i za humor. Jednom od ranoranilaca »staviše na dušu« da je donio podgrijanu pitu/krompirušu. On se je vajkao, ali — jedan od onih koji su ga peckali, ponovo uze tepsiju pa je prinese vatri.

Šenluk na ušću Bosne i Babine Rijeke razvukao se kao harmonika. Oni koji su morali na posao, izgubili su se sa tog veselog mjesta prije sedam časova. Najduže su ostali oni koji ne moraju da rane na posao.

Nije vatrica svjetlucala u praskozorje 21. marta samo niže kuće Salih Burekovića u naselju Prvi maj. Plavičasti dim se izvijao prema uštazu i na drugim mjestima. Tako smo zatekli na jednoj čistini i trojicu veterana. Ljudi koji godinama rane svakog 21. marta. Njihov ovogodišnji uranak ovjekovječila je kamera našeg foto-reportera Omera Arnauta. On je slikao Ibrahima Musića, Raifa Rojskića i Huseina Čamdžića.

V. Jović

ŠENLUK U ZORU: S LIJEVA NA DESNO, IBRAHIM MUSIĆ, RAIF POJSKIĆ I HUSEIN ČAMDŽIĆ

Prvi objavljeni članak na temu Proljetnog uranka u Zenici⁸

Prema zapisima Vlastimira Jovića, može se pretpostaviti da se ovaj događaj prije 70ih, odvijao primarno na lokalitetu Ušće, u neposrednoj blizini kuće porodice Ćurkovića, gdje je 30ih po prvi put i zabilježena ova tradicija. U ovom periodu Jović također ističe da se Zeničani počinju

⁸ „Šenluk pod uštapom“, Naša riječ, Mart 1974, 13

okupljati i na drugim dijelovima obale rijeke Bosne, ostajući vjerni ovo tradiciji.⁹ Ova pretpostavka se također može dovesti i u vezu sa samim statusom „zelene oaze“ Kamberovića Polje, koja je sve do 1955. bila primarno poljoprivredno zemljište, većinski u vlasništvu porodica Drino i Kamberović. Kao takvo, pretpostavlja se da nije bilo potpuno otvoreno za društveni život ostatka stanovništva, te se sa njegovom planskom prenamjenom 50ih i 60ih počinje mijenjati i odnos Zeničana prema Kamberovića polju. Do početka 80ih, Kamberovića polje postalo je već prepoznatljiv lokalitet okupljanja Zeničana za prvi dan proljeća. U jednom od svojih reporterskih zapisa, Vlastimir Jović bilježi:

„Onako: službeno, naučno, ili kako već hoćete, prvi je dan proljeća bio juče. Međutim, nauka i administracija su jedno, a običaji (adeti) drugo. Jutros sam kroz jedan od prozora Radio-Zenice, tamo, preko rijeke Bosne, pod visokim, vremešnim i već posuvim jablanovima ugledao grupicu starijih Zeničana okupljenih oko tradicionalne proljetne vatrice. Ubrzo potom rekoh kolegi foto-reporteru Omeru Arnautu. onako, s pika: Krećemo. Ja da pišem, a ti da slikaš. Za tili čas stigismo na Kamberovića polje. Orijentir je bio plavičasti dim koji se izvijao u nebo, ukrašen toliko dugo očekivanim sunčevim zracima. Kraj vatrice, koja kao uostalom i dim, i vjetar ili vjetrić, asocira na trajanje života i njegovu prolaznost, zatekosmo: Adema Čatovića - Čataru na čelu skromne sofre i njegove jarane: Envera Hodžića. Munira Arnautovića, Sefku Bašića i Ismeta Bakaršića. Pristiže i Rasim Salčinović. punih ruku. - Ostavio sam sve, kaže. - Ovo se ne propušta.“¹⁰

Prema zapisima Vlastimira Jovića (od sredine 20. stoljeća do početka 90ih), može se zaključiti da proljetni uranak u Zenici iz tog perioda ima karakteristike spontanog okupljanja građana Zenice, te da još uvijek nema elemente kojim bi se svrstao u okvire turističkih tokova na ovim prostorima. Prema pisanim dokazima za pomeniti period, ova društvena praksa tada još uvijek nije „brendirana“ nazivom Čimburijada, te se kroz Jovićeve zapise primjećuje odsutnost skoro svih elemenata koji se pojavljuju u njenom poslijeratnom periodu. (programski sadržaji poput takmičenja u pravljenju čimbura, izvedbi KUD-ova, regata na rijeci Bosni i sl.) Da se radilo o tradiciji spontanog okupljanja zeničana svjedoči i odsustvo bilo kakvih organizacijskih aktivnosti koji bi Zenički proljetni uranak smjestile u određene programske okvire, te pokušale regulisati oblik i način njenog odvijanja.

⁹ Vlastimir, Jović., Zenicom malo cik - malo cak - Reporterski zapisi, Zenica: MINEX Print d.o.o. Zenica, 2006, str. 32-38.

¹⁰ „Čimbur na obali Bosne“, *Naša riječ*, Mart 1984, 8

U odnosu na pisane dokaze iz ovog perioda, vidljivo je da se slična društvena praksa zapravo odvijala i na drugim mjestima. U listu *Naša Riječ*, 1984. godine Vlastimir Jović bilježi:

„Lijep običaj, ne samo zenički, ne prekida niti. Nismo bili jutros u Sarajevu. Samo znamo, da su i Sarajlije, da ne kažemo akšamlije, godinama na prvi dan proljeća ranili na Ilidžu, na vrelo Bosne ili pod Hrastove. Nismo se studioznije upuštali u raspravu čiji su ovo običaji. Neki kažu, da datiraju od starih Slavena, neki opet, da su to u amanet ostavili Bogumili. Bilo-kako-bilo, godinama i decenijama se ne pamti da se u Zenici, kraj rijeke Bosne, nije na ovakav način proljeće slavilo. S rakijom, pjesmom i čimburom. S čimburom kao glavnom mezom, podrazumijeva to se, jer upravo sada koke počinju da nose.“¹¹

Obilježavanje prvog dana proljeća u ovom periodu također se odvijalo i u planinama u području zeničke kotline. Na ovim lokacijama, druženja su praktikovali zenički planinari, za koje se tvrdi da praktikuju proljetni uranak na planini Lisac još od 1972. godine. Kao društvo sa najdužom tradicijom planinskog proljetnog uranka, ističe se planinarsko društvo „Tajan“ Zenica.¹²

Bez obzira na lokaciju proljetnog uranka u užoj ili široj okolini Zenice, iz pisanih dokaza vidljivo je da je on tokom druge polovine 20. stoljeća primarno određen spontanošću, te druženjem prijatelja i poznanika različitih vjerskih i etničkih pripadnosti. Sastavni dio ovih druženja svakako je rakija, pjesma i Čimbur, ali i čitav niz drugih jela i pića. To je prilika da se zeničani prisjete i onih koji više nisu tu, element koji se proteže kroz sve pisane, kao i usmene dokaze zeničkog proljetnog uranka. U jednom od svojih zapisa, Jović ističe:

„Rekoše nam da ih je maloprije posjetila jedna djevojka. Donijela je zavežljaj i rekla „Ovo je od mog babe“. Bila je to Indira, kćerka Huse Čamdžića, koji je umro prije dva mjeseca. A Huso je bio jedan iz reda veterana među onima koji nazdravljaju dolasku proljeća.“¹³

Spontanost u okupljanju Zeničana za prvi dan proljeća ostala je jedno od primarnih definirajućih aspekata Zeničkog proljetnog uranka, sve do kraja rata u BiH. Iako je doživio relativnu ekspanziju, te zaprimio skromnu pažnju lokalnih medija, proljetni uranak u Zenici tokom

¹¹ Ibidem

¹² Kapo, Bernadin., Monografija društva, zapisi, dokumenti, fotografije, Zenica: MINEX Print d.o.o., 2020, str. 42-43.

¹³ „Šenluk na ušću, pod jablanovima“, *Naša riječ*, Mart 1989.

druge polovine 20 stoljeća nije bio značajnije promovisan, niti su postojali pokušaji da se spontano okupljanje Zeničana za prvi dan proljeća usmjeri u određenu organizovani formu.

Čimburijada

Po završetku rata 90ih, Zenica se nalazi u jednom drugačijem kontekstu, potpuno drugačijem državnom i privrednom uređenju, gdje je značajan dio nekadašnjih preduzeća otišao u stečaj ili je privatiziran. U odnosu na drugu polovinu 20 stoljeća njeni poslijeratni industrijski proizvodni kapaciteti bili su daleko manji, kao i broj radnika zaposlenih u željezarskim proizvodnim pogonima. Uprkos promjenama, Zenica je ostala primarno prepoznata kao industrijski i radnički grad, koji se često, naročito kod stranaca prepoznaje na pomen Željezare Zenica ili Kazneno popravnog doma. Iako je zadržala svoja prijeratna identitetska obilježja, Zenica, kao industrijski grad bez industrije i radnika nije se ograničavala na oblasti svog nekadašnjeg života i razvoja. Među brojnim drugim, novim tendencijama, proljetni uranak u Zenici, u ovom periodu počinje da prevazilazi okvire nekadašnjeg tradicionalnog spontanog okupljanja.

Devedesetih godina, proljetni uranak u Zenici dobija i ime (Čimburijada), po kojem će biti prepoznatljiv u narednom periodu. Prema pisanju autora Mirsada Đulbića, „Novi čimburaši su uz novinare, običaj preimenovali u čimburijadu, jer je bilo vrijeme popularnih okupljanja, koja su nazivana imenima koja su završavala nastavkom -ijada (komunalijada. tehnologijada, radnička olimpijada,.....).“¹⁴

Medijska pažnja o ovoj zeničkoj tradiciji počinje se širiti daleko izvan okvira nekadašnjih povremenih reportaža lokalnih štampanih medija, te će znatno doprinjeti usvajanju novog imena. Na prijelazu stoljeća, vijesti o Čimburijadi izlaze u čitavom nizu štampanih listova, reportaže se pojavljuju i na radiju, televiziji kao i internet portalima i drugim *online* servisima trenutnog konteksta. Zenički proljetni uranak također počinje da poprima i međunarodni karakter, kada prvi dan proljeća počinju obilježavati i zeničani van BiH, koji su tokom i neposredno nakon rata, napustili rodni grad.

¹⁴ Đulbić, Mirsad., Zenički leksikon, Zenica: Autor, 2020, str. 58.

Podrška institucija i zaokret ka turizmu

Prvi znakovi o razmatranju Čimburijade kao turističke atrakcije mogu se primjetiti njenim dovođenjem u vezu sa kulturnim manifestacijama kao jednim od osnovnih resursa oblasti turizma.

Zeničko proljeće predstavlja jednu od kulturnih manifestacija u gradu Zenici, te je kao međunarodna kulturna manifestacija ustanovljeno 1996. godine. U istom periodu, Forum građana Zenice, kao udruženje građana, pokrenuo je inicijativu da se u program Zeničkog proljeća uvrsti i Zenička Čimburijada. Sa prihvaćanjem ove inicijative, tradicionalno spontano okupljanje zeničana za prvi dan proljeća počinje da poprima drugačiju formu. Uz tradicionalni proljetni uranak, Čimburijada sada dobija i dodatne, kulturno-umjetničke programske sadržaje, sa kojim dolazi i novi, organizacijski aspekt njenog postojanja.

Tokom ovog perioda, Čimburijada počinje dobijati i druge elemente koji bi je usmjerili u svojevrsnu identitetsku specifičnost. Krajem 20. stoljeća pojavljuje se Zakletva vjernosti Čimburijadi, autora Pualina Miškovića i Ismeta Bakare, dok se nešto kasnije, pod organizacionim aktivnostima Foruma građana Zenice, pojavljuje i maskota Zeničke Čimburijade, Čimburko.

Početkom 21. stoljeća Čimburijada se počinje eksplicitno razmatrati kao turistički potencijal. Turistička zajednica Zeničko-dobojskog kantona, 2001. godine izradila je projektnu studiju vezanu za Čimburijadu kao turističku atrakciju. Autori Masar Krasnić i Edin Arnaut, kroz sadržaj studije, predložili su svojevrsan koncept transformacije „tradicionalnog zeničkog običaja“ u gradsku turističku atrakciju, sa ciljem osmišljavanja novog imidža grada Zenice.¹⁵

U periodu do 2006 godine, Čimburijada je zaprimila karakter organizirane manifestacije, čiju su organizaciju primarno nosile tadašnje turističke zajednice Općine i Kantona, te Forum građana Zenice, zajedno sa nizom suorganizatora čiji su članovi često bili i dio učesnika novog, programskog sadržaja. Usprkos tendencijama koje su zenički proljetni uranak – Čimburijadu, usmjeravale prema oblasti turizma u tom periodu, stavovi organizatora insistirali su na tezi da njihova uloga leži isključivo u organizaciji dodatnog sadržaja, te da se proljetni uranak kao spontano okupljanje građana ne smije narušiti. Ovaj stav, također je podrazumijevao i svojevrsna ograničenja kada su u pitanju dodatni sadržaji. U listu Naša Riječ, tadašnji Izvršni direktor Koordinacionnog odbora za organizaciju Čimburijade ističe:

¹⁵ Krasnić, Mirsad, Arnaut, Edin., Naučna studija vezana za „turističku atrakciju“ grada Zenice u okviru manifestacije „Zeničko proljeće“, Čimburijada, Zenica: 2001.

„Naš osnovni cilj, Čimburijadu očuvati kao urbanu manifestaciju i ne smijemo dozvoliti da ova manifestacija poprimi negrađanske manire i postane vašar.“¹⁶

Iako se iz stavova i navoda organizatora može prepoznati težnja o očuvanju određenog „izvornog“ segmenta Čimburijade, činjenica je da se ona paralelno sa tim ipak razmatra kao kulturna manifestacija, pogodna turističkoj upotrebi.

Turistički aspekt zeničke Čimburijade, početkom druge decenije 20. stoljeća dobio je novi impuls, sa početkom njenog razmatranja unutar Strateških razvojnih dokumenta. *Strategija razvoja Općine Zenica 2012/2022.* unutar sektorskih razvojnih planova Čimburijadu je prepoznala kao faktor kako ekonomskog tako i društvenog razvoja, te je pod mjerama i programima Čimburijadu prepoznala kao potencijal za promociju gradske turističke ponude, ali i promociju kulture. Plan implementacije ove strategije također je predviđao i način finansiranja Čimburijade, gdje se dio sredstava već tada planirao u gradskom Budžetu, zajedno sa finansiranjem putem donacija. Treba napomenuti da je prethodno navedena podrška Zeničkoj Čimburijadi u ovom strateškom dokumentu bila predviđena za svaku godinu u okviru važenja strateškog dokumenta.¹⁷

Nekoliko godina kasnije Čimburijada je također prepoznata kao razvojni potencijal i u strateškim dokumentima kantonalnog i entitetskog nivoa. *Strategija razvoja Zeničko-dobojskog kantona 2016.-2020.* u okviru socio-ekonomske analize, istakla je važnost turizma za područje Kantona, te pod kulturne manifestacije na prvo mjesto izdvojila Zeničku Čimburijadu.¹⁸ *Strategija razvoja turizma Federacije Bosne i Hercegovine 2022.-2027.* Čimburijadu porepoznaje kao turistički proizvod koji može ponuditi specifična prepoznatljiva iskustva turistima.¹⁹

Iako su aktivnosti na organizaciji Čimburijade kao manifestacije, te njenog plasiranja kao turističkog proizvoda u velikoj mjeri doprinjele njenoj popularizaciji na prelazu stoljeća, građani Zenice nemaju jedinstven stav po pitanju načina njenog odvijanja i organizacije. Terenskim istraživanjima provedenim tokom Čimburijade 2023. i 2024. godine, ustanovljeno je kako postoji dio građana koji pruža otpor turističkim tendencijama, te svoje druženje izmješta sa današnjeg primarnog lokaliteta Kamberovića polja, na lokalitet Ušće. Prema informacijama prikupljenim metodama promatranja te putem polustrukturiranih intervjua, ustanovljeno je da jedan dio građana

¹⁶ „Ovogodišnja manifestacija sa više sadržaja“, *Naša riječ*, Mart 2009.

¹⁷ Općina Zenica., *Strategija razvoja Općine Zenica 2012/2022*, Zenica: 2012.

¹⁸ Zeničko-dobojski kanton., *Strategija razvoja Zeničko-dobojskog kantona 2016.-2020*, 2015.

¹⁹ FBiH., *Strategija razvoja turizma Federacije Bosne i Hercegovine 2022.-2027*, 2022.

pruža otpor komercijalizaciji ove tradicije, te ne želi biti dio turističke manifestacije i njenog programa.

Usprkos podijeljenosti građanstva, po pitanju toga, šta je zapravo Čimburijada i da li bi trebala biti organizovana, glavni organizatori ove manifestacije jasno ističu, kako su oni organizatori isključivo dodatnog sadržaja, te da je proljetni uranak i dalje tradicionalno spontano okupljanje Zeničana za prvi dan proljeća. Forum građana Zenice međutim, svoju ulogu po pitanju Čimburijade nije ograničio samo na učešće u organizaciji i promociji ove manifestacije, te je pokrenuo i inicijativu za uvrštavanje Čimburijade na listu nematerijalne kulturne baštine BiH, s ciljem njene zaštite, šire promocije ali i otvaranja širih mogućnosti za finansiranje i razvoj njenih sadržaja.

ZAKLJUČAK

Proljetni uranak u Zenici javlja se tokom prve polovine 20. stoljeća, u kontekstu mješavine kasabe iz Osmanskog perioda te radničkih naselja nastalih u periodu Austro-Ugarske i Kraljevine Jugoslavije. Njegov nastanak dovodi se u vezu se kulturno-društvenim razvojem Zenice tog perioda, kada u gradu dolazi to stvaranja „domaće“ intelektualne klase. Prvi značajniji razvoj ove društvene prakse, te njeno prisustvo u medijima javlja se u drugoj polovini 20 stoljeća, kada Zenica doživljava nagli industrijski i urbanistički razvoj, te se obilježavanje prvog dana proljeća odvija u gradu teško zagađenim njenim industrijama. Sve do kraja rata 90ih, proljetni uranak u Zenici nije imao karakteristike kulturne manifestacije, niti je pokazivao tendencije uključivanja u turističke aspekte privrednog razvoja grada. Ova situacija znatno se mijenja u poslijeratnom periodu, kada proljetni uranak doživljava svojevrсно brendiranje pod naziv Čimburijada, te kroz novu, organiziranu formu postaje i manifestacija, prepoznata i finansirana od strane lokalnih institucija. Čimburijada se prepoznaje kao turistički potencijal, te se razmatra u strateškim dokumentima razvoja, od gradskog do entitetskog nivoa. Dinamika promjena u odnosu prema proljetnom uranku u Zenici na prelazu stoljeća, odvijala se ubrznim tempom, uzrokujući podijeljenosti mišljenja o njenoj suštini i načinu odvijanja među građanima. Koncept Zeničke Čimburijade, trenutno se nalazi između tradicije spontanog okupljanja i turističke atrakcije, pokušavajući djelimično sačuvati svoju izvornu formu ali i zadovoljiti tendencije suvremenog kapitalističkog konteksta. Proces nominacije Čimburijade za listu nematerijalne kulturne baštine, također je jedan od rezultata njenog trenutnog statusa. Njeno proglašenje nematerijalnom

kulturnom baštinom svakako bi doprinjelo njenom očuvanju, ali bi je istovremeno legitimiziralo kao autentičan resurs potencijalnih turističkih ponuda. Ovaj proces svakako nosi i opasnost od fiksiranja njene forme i sadržaja, što je u suprotnosti sa osnovnim karakteristikama nematerijalne kulturne baštine tj. njene promjenjivosti, te ovisnosti o trenutnom kontekstu i životu njene zajednice sa kojom se zajedno mijenja i prilagođava.

REFERENCE

1. Bjelovitić, Miloš., Zenica i njena okolina - Ekonomskogeografska studija, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1968, str. 174.
2. Đulbić, Mirsad., Zenički leksikon, Zenica: Autor, 2020, str. 58.
3. Džananović, Mirza., Kratki pregled povijesti okoliša Zenice: Od bostana i vina do smoga i dima, Zbornik radova Filozofskog fakulteta Univerziteta u Zenici, Zenica: FILOZOFSKI FAKULTET UNIVERZITETA U ZENICI, 2019, str. 189.
4. FBiH., Strategija razvoja turizma Federacije Bosne i Hercegovine 2022.-2027, 2022.
5. Forum građana Zenice., Elaborat – Od proljetnog uranka do Čimbudijade – Tradicija koja traje, Zenica: 2023, str. 13, 16.
6. Hrelja, Kemal., Zenica i njena okolina - Istoriski prikaz, Sarajevo: Veselin Masleša, 1957, str. 89-90.
7. Jalimam, Salih., Prošlost Zenice do 1941. godine - Glavni tokovi društvenog razvoja, Zenica: Muzej grada Zenice, Trekking Co Zenica, 1996, str. 118.
8. Kapo, Bernadin., Monografija društva, zapisi, dokumenti, fotografije, Zenica: MINEX Print d.o.o., 2020, str. 42-43.
9. Krasnić, Mirsad, Arnaut, Edin., Naučna studija vezana za „turističku atrakciju“ grada Zenice u okviru manifestacije „Zeničko proljeće “ „Čimburijada “, Zenica: 2001.
10. Naša riječ, *Šenluk pod uštapom*, Mart 1974, 13.
11. Naša riječ, *Čimbur na obali Bosne*, Mart 1984, 8.
12. Naša riječ , *Šenluk na ušću, pod jablanovima*, Mart 1989.
13. Naša riječ, *Ovogodišnja manifestacija sa više sadržaja*, Mart 2009.
14. Općina Zenica., Strategija razvoja Općine Zenica 2012/202, Zenica: 2012.

15. Vlastimir, Jović., Zenicom malo cik - malo cak - Reporterski zapisi, Zenica: MINEX Print d.o.o. Zenica, 2006, str. 32-38.
16. Zeničko-dobojski kanton., Strategija razvoja Zeničko-dobojskog kantona 2016.-2020, 2015.

ZENICA'S ČIMBURIJADA – BETWEEN TOURISM AND TRADITION OF SPONTANEOUS GATHERING

Abstract

The Zenica's Čimburijada represents a decades-long social practice of the citizens of Zenica, which finds its origins in practices related to the beginning of spring, the awakening of nature, and general social practices of socializing in a natural environment. The main characteristic of the Zenica's Čimburijada, on which the element of tradition primarily relies, is the early rising, during which the first meal is prepared, "Čimbur" (a dish made from eggs, nettle or spring onions). Čimburijada represents a traditional, spontaneous gathering of the people of Zenica primarily on the banks of its rivers, but often, depending on other factors, in other circumstances and environments. The development of the city of Zenica during the 20th century, and the changes in the way of life and work of its citizens, resulted in a change in the approach to Čimburijada, which began to receive media attention from the second half of the 20th century. After the war period of the 90s, it received institutional support and a kind of organizational aspect. Through the analysis of sources relevant to the context of the city of Zenica in the 20th century, and based on field research on the development and organization of the Zenica's Čimburijada, this paper will try to show the context in which the Čimburijada and the approach to it changed during the second half of the 20th century, and indicate to the challenges it faces in the 21st century.

Keywords: *Čimburijada; Zenica; intangible cultural heritage; tradition; tourism; early rising; Čimbur; industry.*